

## הנחמה החמישית – רוני עקרה לא ילדה

רְנֵי עֲקֵרָה לֹא יִלְדָה פְּצָחֵי רָנָה וְצִהְלֵי לֹא־חֶלְהָ כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמְמָה מִבְּנֵי בְּעוֹלָה אָמַר ה': הֲרִחִיבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיךְ וְטוֹ אֶל־תַּחֲשָׁכִי הָאֲרִיכִי מִיַּתְרֶיךָ וַיִּתְדַתֶּיךָ חֲזָקִי: כִּי־יִמִּין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי וְזָרְעֶךָ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעַרְיִם נִשְׁמוֹת יוֹשִׁיבוּ: אֶל־תִּירָאֵי כִּי־לֹא תִבּוֹשִׁי וְאֶל־תִּכְלָמֵי כִּי לֹא תִחְפְּרִי כִּי בִשֶׁת עֲלֹמֶיךָ תִּשְׁכַּחִי וְחִרְפַּת אֲלֻמְנוֹתֶיךָ לֹא תִזְכְּרִיעוּד: כִּי בְעֵלְיֶךָ עֲשִׂיךָ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָּל־הָאָרֶץ יִקְרָא (ישעיהו נד א-ה).<sup>1</sup>

### פסיקתא דרב כהנא פיסקא כ - רני עקרה

א"ר ראובן: רני עקרה (ישעיה נד א) - הרי נא עקרה. א"ר מאיר: עקרה - עקורה. אומה שעקרה אומות העולם, הדא הוא דכתיב: "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם האומרים ערו עד היסוד בה (תהלים קלו ז). ר' אבא בר כהנא אמר: פגרו פגרו (הרסו, הרסו), כמה דאת אומר: "חמות בבל הרחבה ערער תתערער" (ירמיה נא נח).<sup>2</sup>

### פסיקתא דרב כהנא פיסקא כ - רני עקרה

"מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה" (תהלים קיג ט). שבע עקרות הן: שרה, רבקה, רחל, ולאה ואשתו של מנוח וחנה וציון. "מושיבי עקרת הבית" - זו אימינו שרה: "ותהי שרי עקרה" (בראשית יא ל), "אם הבנים שמחה" - "הניקה בנים שרה" (בראשית כא ז). "מושיבי עקרת הבית" - זו רבקה: "כי עקרה היא" (בראשית כה כא), "אם הבנים שמחה" - "ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (שם). "מושיבי עקרת הבית" - זו לאה: "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה" (בראשית כט לא), מיכן שהיתה לאה עקרה. "אם הבנים שמחה" - "כי ילדתי לו ששה בנים" (בראשית ל כ). "מושיבי עקרת הבית" - זו רחל: "ורחל עקרה" (בראשית כט לא),<sup>3</sup> "אם הבנים שמחה" - "בני רחל יוסף ובנימן" ...<sup>4</sup>

"מושיבי עקרת הבית" - זו ציון: "רני עקרה לא ילדה", "אם הבנים שמחה" - "וְאֶמְרָתְ בְּלִבְךָ מִי יִלְדֵלִי אֶת־אֵלָה וְאֶנִּי שְׂכֹלָה וְגִלְמוֹדָה גְּלָה וְסוּרָה וְאֵלָה מִי גִדְּלָה הֵן אֶנִּי נִשְׁאַרְתִּי לְבִדֵי אֵלָה אֵיפָה הֵס" (ישעיה מט כא).<sup>5</sup>

<sup>1</sup> דרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר, אומרים בעלי התוספות במסכת מגילה דף לא עמוד ב, "ולפיכך מקדימין עניה סוערה קודם רני עקרה", למרות שסדרן במקרא הוא ההפך. אלא שגם כאן לא מכסים דברי הנחמה את מנת הייסורים שקדמה להם, את העקרה והשוממה, את בושת העלומים וחרפת האלמנות. האמנם יימחקו אלה מלב, יישכחו כליל ולא ייזכרו עוד? האם יכולה נחמה גדולה ככל שתהיה להשכיח את מנת כוס התרעלה? העניה עדיין סוערה. ומי "כדורות הלל" יודע על מה מדובר.

<sup>2</sup> **מדרש פסיקתא דרב כהנא**, בדומה לאחיו **מדרש פסיקתא רבתי** (ראה הסבר מלא על שני מדרשים אלה בספר מבוא למדרשים), מקדיש פיסקא מיוחדת לכל אחת משבע פרשיות הנחמה (כמו גם לפרשיות התוכחה ולשאר "שבתות המצוינות"), אבל בדרשותיו הוא אינו מסתפק בנחמות וישועות גרידא, אלא "עושה את החשבון". הנחמות במדרשים אלה משלבים לא מעט דרשות חורבן ושבר ואינם מתעלמים "ממה שהיה". אפילו את פשט הפסוק מוכן הדרשן, ר' ראובן שאינו מהדרשנים הידועים והבולטים, לכופף מעט; ולהזכיר לנו את השבר ואת העקירה, לפני שנגלוש לרינת העקרה, לפני שנשמח ליציאתה מהחורבן והעקרות לתקומה ולפריון. רוני איננה רינה, אלא הרי נא - הנה היא העקרה שעקרה אומות העולם. העונש הבסיסי שעם ישראל קיבל הוא מהקב"ה, אבל אומות העולם באו בחדווה ובשמחה להתגולל על ירושלים ולחגוג את תבוסתה. ראה בהקשר זה את תיאור הגויים הנכנסים לעיר ולמקדש, בתחילת הפיסקא הקודמת בפסיקתא דרב כהנא, אנכי אנכי הוא מנחמכם (וכן הוא במדרשים רבים על הפסוקים באיכה פרק א: "כל רעיה בגדו בה", "היו צריה לראש" וכן: "פיראתה גוים באו מקדשה"). יש לעם ישראל שני חשבונות בעקבות החורבן: האחד פנימי בינו לבין עצמו ובינו לקב"ה, והשני עם אומות העולם, בעיקר עם השכנים הקרובים. כך או כך, אחרי שבחר שלא להתעלם מהחורבן, יכול הדרשן להמשיך לדרשות הנחמה.

<sup>3</sup> מאותו פסוק: "וַיִּירָא ה' כִּי־שְׁנוֹאָה לָאֵה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרַחֵל עֲקֵרָה" לומד הדרשן ששתי האחיות היו תחילה עקרות. ראה דבריני **רחל ולאה אחיות** וכן **יעקב ורחל - השבר הגדול**, בפרשת ויצא.

<sup>4</sup> ברשות הקוראים דלגנו על אשתו של מנוח ועל חנה. ואת חנה עוד נשמע.

<sup>5</sup> לציון יציאתה של ציון מהשוממות והעקרות בוחר הדרשן דווקא פסוק מהפסרת הנחמה השנייה: "ותאמר ציון עזבני ה' ולא מסתפק בפרק הנחמה שלנו. ללמדך שהדרשות על סדר הנחמות (כדברי בעלי התוספות לעיל ודרשת אבודרהם על כל שבע הנחמות שכבר הבאנו הרבה פעמים) אינן עיקר ובוודאי לא יגבילו את כוחו של הדרשן. כל נבואת נחמה וכוחה שלה. מה שחשוב במדרש זה הוא החיבור בין הפרט והכלל בנחמה זו ובכלל. אולי רק מתוך העקרות של הפרט וכמיהת האם הארוכה כאשר אלה הופכים לפריון ושמחה, אפשר להבין את העקרות והכמיהה הארוכה של עם שנעקר מארצו כאשר אלה הופכים לשמחה של פדות וגאולה ושיבה לארץ. ראה דבריה הנמלצים של חנה על הראייה הכפולה: "ראה תראה", כיצד היא משלבת את צרת היחיד עם צרת האומה: "ותדר נדר ותאמר אם ראה תראה - אני עקרה וציון עקרה, שנאמר: רני עקרה לא ילדה. אם ראה לי, תראה אף לציון. וזכרתיני - לי, ולא תשכח את אמתך - לציון" (אגדת בראשית (בובר) פרק נג ג). על ייחודה ונועזותה של **תפילת חנה** כבר הרחבנו בראש השנה וחזרנו בדבריני **הטיחו דברים כלפי מעלה** בפרשת שלח לך. (תפילת חנה היא גם אחד המקורות, האסמכתאות, **לתפילת שמונה עשרה**, כפי שהבאנו בדבריני בפרשת פקודי). כך או כך, ראה גם מדרש שמואל (בובר) פרשה ו שבדומה לפסיקתא דרב כהנא לעיל, מונה גם הוא את שבע העקרות, אלא שהוא פותח בחנה, כמתבקש ממדרש על ספר שמואל, עובר דרך כל שש הנשים העקרות, עד שהוא מגיע לציון. וחוזר וחותם בחנה שהיא עיקר דרשתו.

## פסיקתא רבתי (איש שלום) פייסקא לב - ענייה סוערה

דבר אחר: "ענייה סוערה לא נוחמה" (ישעיהו נד יא).<sup>6</sup> אמר רבי לוי: בכל מקום שהוא אומר: אין לה - יש לה. כתב: "ציון היא דורש אין לה" (ירמיה ל יז) - הוי לה, דכתיב: "ובא לציון גואל" (ישעיה נט כ). "ותהי שרי עקרה אין לה ולד" (בראשית יא ל) - הוי לה: "ותהר ותלד שרה לאברהם בן" (בראשית כא ב). וכן: "ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים" (שמואל א א ב) - הוי לה: "ותהר ותלד שלושה בנים" (שם שם ב כא). וכן: "רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה" (ישעיה נד א) - הוי לה, שנאמר: "ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה" (ישעיהו מט כא).<sup>7</sup>

## מסכת ברכות דף י עמוד א

אמר לה ההוא מִינא לברוריא: כתיב: רני עקרה לא ילדה, משום דלא ילדה - רני! אמרה ליה: שטיא! שפיל לסיפיה דקרא,<sup>8</sup> דכתיב: "כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה'"; אלא מאי עקרה לא ילדה - רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותיכו.<sup>9</sup>

## פסיקתא דרב כהנא - המשך שם

"כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה'" (ישעיה נד א). א"ר אבא בר כהנא: כתיב: "ומדברך נאווה" (שיר השירים ד ג), אפילו נוח עשוי מדבר, חייבין על מחיצתו והוא חרב, כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי.<sup>10</sup> א"ר לוי: בבנינה העמידה לי רשעים, כגון: אחז, מנשה, אמון. בחורבנה העמידה לי צדיקים, כגון דניאל וחבורתו, מרדכי וחבורתו, עזרא וחבורתו. ר' אחא בשם ר' יוחנן: הרבה צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה בבנינה.<sup>11</sup>

<sup>6</sup> שים לב לקרבה של הפטרת "ענייה סוערה" בשבת פרשת ראה עם הפטרת השבת: "רני עקרה לא ילדה". במקום שבו פוסקת הפטרת רני עקרה (ישעיהו נד י), מתחילה הפטרת פרשת ראה: ענייה סוערה (ישעיהו נד יא). וסמיכות זו נראה בפירוט להלן.

<sup>7</sup> וכן הוא בבראשית רבה לח יד על עקרות שרה בסוף פרשת נח. מדרש זה ממשיך את הקו של המדרש הקודם, אבל לא כ"כ מתוך דרשות הפסוקים, כמו, כך נראה, מתוך אמונה פנימית חזקה שהאין מביא איש, העקרות מביאה לפיריון, החסר למלאות, ההיעדר להימצאות, השלילה לחיוב, הצער לשמחה וכו'. הפסוקים הם רק עדות לאמונה פנימית זו והוכחה שהיא ניתנת להגשמה. ראה דברי מדרש תהלים (בובר) מזמור כב: "שנו רבותינו: מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רווחה, מתוך ריוק קירוב, מתוך נפילה קימה". וגם שם הוא מביא פסוק לכל אחד מהם. וכפי שדרשנים רבים אהבים לעודד בשעת צרה בדברי הנביא ירמיהו פרק ל פסוק ז: "וְצִתְצָרָה הָיָא לְיַעֲקֹב וּמְנַחֵם יִשְׁעֵי", כשהם מדגישים את המילה וּמְנַחֵם.

<sup>8</sup> לא לסופו של הפסוק, קרא את הפסוק עד סופו.

<sup>9</sup> ובשיר השירים רבה פרשה א (סימן ג בהוצאת וילנא, לו בהוצאת דונסקי) מובאת אמרה זו בשם רבי ראובן, שכבר ראינו אותו במדרש הפותח: "הא רנה? עקרותא היא! אלא, רני עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם". ברוריה, אשתו של ר' מאיר ובתו של ר' חנניה בן תרדיון, הייתה אישה יוצאת דופן לא רק במידותיה ובאישיותה, אלא גם בידיעותיה בתורה, עד שבמספר מקומות קבעו חכמים הלכה כמותה (ראה אישים בשטיינזלץ על הדף שם בברכות). בחייה, פקדו אותה אסונות רבים, כולל הסיפור הקשה על מות שני בניה (מדרש משלי בובר לא י). בקטע קודם שם בתלמוד היא מגלה גדלות נפש בעת שר' מאיר בעלה ביקש להתפלל על שכנים בריונים שהציקו להם מאד, שימותו, אבל היא מגנה עליהם ומפצירה בו שיתפלל עליהם שיחזרו בתשובה: "אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב!", וגם שם היא משתמשת בביטוי "שפיל לסיפיה דקרא". כאן, מתעמתת ברוריה עם מין, מן הסתם נוצרי (יהודי). כאן לא מדובר באויבים מבחוץ המלגלים על רינת העקרה, על: "פצחי רנה וצהלי לא חלה", אלא אויבים מבית וברוריה מאבדת את סבלנותה ומזגה הטוב. היא לא מסתפקת בתשובתה הראשונה הפשוטה: לך לסוף הפסוק ("שפיל לסיפיה דקרא") וקרא אותו במלואו, ועונה למין שאולי לעתים טוב שכנסת ישראל לא תוליד בנים שכמותך שסופם גיהנום. מדוע כעסה כאן ברוריה? מה בשאלת המין, שלכאורה כבר ענינו עליה לעיל, והיא עצמה עונה עליה ברוח זו, הכעיס אותה? האם זו הבטחת נחמת הנביאים שהדור שלה (ואחרים) כה ייחל לו והיא לא באה? וביתיים, פרח המינות?

<sup>10</sup> הכוונה, כך מפרשים פרשני המדרש, לבית המקדש, המכונה "נוה" ("נוה קדשך") שגם בחורבנו חייבים בכבוד מקומו. ראה רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה ז: "אף על פי שהמקדש היום חרב בעונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוה בו בבנינו. לא יכנס אלא למקום שמתר להיכנס לשם, ולא ישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח, שנאמר: את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו - מה שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד".

<sup>11</sup> הרי לנו תשובה ממקום אחר לגמרי ולוואי ויכולנו להשיח מדרש זה לפני ברוריה, ולסייע לה בתשובה נאה לאותו המין. אכן, "רבים בני שוממה מבני בעולה", כאן ועכשיו, באותם ימים שלאחר החורבן, של שיקום בתוך ההריסות ועוד לפני שבן דוד בא. אך מאסון החורבן צמחה תורה בישראל! ורק צריכים אנו לבקש רשות מהדרשן להוסיף את רבן יוחנן בן זכאי שאמר לאספסיינוס: "תן לי יבנה וחכמיה" וכל דור התנאים והחכמים המופלא שקם אחרי החורבן. זאת היא רינת העקרה וצהלת ה-"לא חלה"! עזרא וחבורתו, דניאל וחבורתו אחרי חורבן בית ראשון; ויבנה וחכמיה אחרי חורבן בית שני. אולי הסיבה שהוא איננו מונה כאן את חכמי בית שני, איננה הצטננות הדרשן, אלא משום שהוא דורש את פסוקי ישעיהו שניבא בבית ראשון. ראה מקבילה למדרש זה בשיר השירים רבה פרשה ד על הפסוק: "כחוט השני שפתתיך ומדברתיך נאנה כפלת הרפון וקנתך מבעד לצמתיך" (שיר השירים ד ג), שמפליג בערך התפילה "רחישת פיק חביבה עלי כחוט השני של זהורית", "ונשלמה פרים שפתינו, מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח? - שפתינו". וכפלת הרימון וקנתך זה לימוד התורה שפרח בדור שלאחר החורבן: "הריקן שבסנהדרין רצון תורה כרמון הזה, ואין צריך לומר מבעד לצמתך, על היושבין תחת הזית ותחת הגפן והתאנה ועוסקין בדברי תורה". הנה העקרה שחזרה ללדת ולפרוח! נראה שזה מהמדרשים הבולטים בזכות הדורות שלאחר החורבן. ראה דברינו [חדשים גם ישנים](#) בשיר השירים.

## מרדכי מסכת מגילה פרק בני העיר רמז תתלא

... וחתן הבא בשבת רני עקרה יפטיר שוש אשיש ובשבת של עניה סוערה יתחיל רני עקרה.<sup>12</sup> ואם בא חתן בשבת של עניה סוערה יפטיר שוש אשיש, שכבר אמר עניה סוערה בהפטרה של רני עקרה.<sup>13</sup>

## שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן קכו

כי באמת הפטרת רני עקרה היא עד סוף עניה סוערה וכן היא סדורה לפרשת נח ... וממילא הוא אם אין קורין בעניה סוערה לפרשת ראה, שצריכים לקרות הפטרה רני עקרה לפרשת כי תצא כולה עד גמירא כאשר היא סדורה לפרשת נח עד אחר עניה סוערה.<sup>14</sup>

## בראשית רבה פרשה ה סימן ז

בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא בתוך כלי ריקן, שמא כלי מלא בתוך כלי מלא? כל העולם כולו מים במים ואתה אומר: "יקוו המים אל מקום אחד"? אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. כיוצא בו: "ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע" (במדבר כ ו) - אמר רבי חנינא: כמלוא פי כברה קטנה היתה בה, וכל ישראל עומדין בה? אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה...<sup>15</sup>

ואף בירושלים, דתנן: "עומדים צפופים ומשתחוים ורווחים" (מסכת אבות פרק ה משנה ה).<sup>16</sup> רבי שמואל ברבי חנא בשם רבי אחא אמר: ארבע אמות לכל אחד, ואמה מכל צד, כדי שלא יהא אדם שומע תפלתו של חברו. ואף לעתיד לבוא כן, שנאמר: "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' ונקוו אליה כל הגויים" (ירמיה ג יז).

רבי יוחנן עלה לשאל בשלומי של ר' חנינא, מצאו יושב ודורש בפסוק זה: "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' ונקוו אליה כל הגויים". אמר לו: רבי, וכי מחזקת היא? אמר לו: הקב"ה אמר לה: האריכי, הרחיבי, קבלי

<sup>12</sup> לרני עקרה יש קשר מיוחד עם שוש אשיש, שהיא הפטרת שבת חתן וגם הברכה השביעית בשבע ברכות וגם הפטרת הנחמה השביעית. ראה מהרש"א חידושי אגדות מסכת כתובות דף ח עמוד א (הדנה שם בברכת חתנים): "ברכת שוש תשיש ותגל עקרה וכו'. על שם הכתוב רני עקרה לא ילדה וגו' כי רבים בני שוממה וגו' ... והיינו שמשמח ציון שהיא שוממה בקבוץ בניה אז לתוכה".

<sup>13</sup> יש דיון ארוך בספרי הראשונים לגבי דחייה וקדימויות של הפטרות (כגון שאנחנו מכירים, ששבת ראש חודש, ומחר חודש, וחנוכה, וארבע הפרשות שלפני פסח דוחים את ההפטרה הרגילה של הפרשה). כאן הדיון הוא מה עושים אם נפלה שבת חתן באחת משבע הפטרות הנחמה. ברט, שבשבת חתן נהגו לקרוא "שוש אשיש בה" שהיא הפטרת הנחמה השביעית (וגם הברכה השביעית בשבע ברכות!), וכל שצריך הוא לשנות את סדר הפטרות הנחמה, שסדרן איננו נזכר בתלמוד רק מתוך פסיקתא דרב כהנא (שהיא בדרגת חשיבות נמוכה יותר, אבל חשובה). הפתרון שמוצע כאן הוא, במקרים בהם שבת חתן נופלת בפרשת ראה בה קוראים בד"כ עניה סוערה, יקראו את עניה סוערה בשבת כי תצא שבה קוראים את רני עקרה ופשוט ימשיכו הלאה (ראה הערה 6 לעיל). וכך נעשה השבת, פרשת כי תצא תשע"ה, שכן בשבת עקב האחרונה שהייתה שבת וראש חודש קראנו את הפטרת כה אמר ה' השמים כסאי. וכן ההפך, אם נופלת שבת חתן בפרשתנו, יתחילו את ההפטרה בשבת ראה ברני עקרה וימשיכו הלאה לעניה סוערה. ומה עם פרשות הנחמה האחרות?

<sup>14</sup> שו"ת צמח צדק חזור, בקטע זה, על מה שכבר ראינו לעיל במרדכי, אבל גם עונה לשאלה הנ"ל, מרחיב ומפרט כיצד לנהוג בכל אחת משבתות הנחמה אם נפלה בהם שבת חתן, או לא קראו בהן מכל סיבה אחרת. למשל, "אי לא קראו הפטרה ותאמר ציון בשבת הקבוע לה שהיא לפרשת עקב, יש לה תשלומין לקרותה בפרשת שופטים הפטרה אנכי אנכי ... וכן נמי הפטרה אנכי אנכי, אי לא קראו בשבת הקבוע לה שהיא לפרשת שופטים, יש לה תשלומין לשבת הבאה עם רני עקרה שהיא לפרשת כי תצא ... והפטרה קומי אורי שהיא לפרשת כי תבא, יש לה תשלומין בהפטרה שוש אשיש שהיא לפרשת נצבים ... אף על פי שיש בין שתי הפטרות הללו איזה פסוקים שאין רגילין לקרותן, מכל מקום שפיר דמי לקרות גם אותן שבינתיים כיון דכולן דנחמתא הן". גם אם לא התקיים הכלל שראינו בהערה 1 שהנחמות הולכות ומשתבחות. אבל עיקר הסיבה שהבאנו את דברי צמח צדק הוא האזכור שהחזיר של רני עקרה עם עניה סוערה (פרק נד בישעיהו) קיים כבר בסדר הפטרות של האשכנזים בפרשה אחרת, והיא, הפטרת פרשת נח. (ויש עוד הפטרה אחת לפחות שנקראת בשני מועדים שונים בלוח השנה, מצא אותה! רמז: מנורה). מאיפה קפצה לנו פרשת נח? בשל הפסוק: "פיימי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מיינח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליו ומגער בך". נראה לנו שהקשר יכול להיות גם בפסוק הפותח, בעקרה שחוזרת לרינה. וכפי שכתבנו בהערה 7 לעיל: "האין מביא ליש, העקרות לפריון, החסר למלאות וכו'. ומדרש תהלים שם: "מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה ... מתוך צרה רווחה ... מתוך נפילה קימה". מה שהיה נכון לבריאה כולה בפרשת נח, חיים מחודשים לאחר החורבן, יהיה נכון לעם ישראל בנחמתו. ואולי אז גם כל העולם יתחדש.

<sup>15</sup> והמדרש ממשיך שם בדוגמאות נוספות של מועט שמחזיק את המרובה, כגון הפיח שמשה חפן בכפו במכת השחין והתפזר על כל ארץ מצרים, כיצד נכנסו כל עדת ישראל לחצר המשכן שגודלה הוא: "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמישים בחמישים, וכל ישראל עומדים שם?". ועוד. ראה מקבילה למדרש זה בויקרא רבה י ט. נראה שמדרשי ארץ ישראל קדומים אלה הם מקור הביטוי, שהתגלגל גם לביטוי ספרותי ותורני של מי שבמעט מילים מכיל ומסכם הרבה. ועד נס פך השמן של חנוכה הגיע ביטוי זה, על מנת לתרץ את הקושיה הבריסקאית הידועה (ר' חיים מבריסק): איך יכלו לצאת ידי חובה בשמן של נס שאיננו שמן זית? תשובה: מועט המחזיק את המרובה, באיכות ולא בכמות.

<sup>16</sup> שזה אחד מעשרה הניסים שנעשו לאבותינו בבית המקדש, שהיה קהל גדול מתאסף בעזרה ביום הכיפורים ועמדו צפופים, אך כשהשתחו, כששמעו את השם המפורש, נעשה רווח בין אחד לשני. ובשם הרבי מקוצק: כאשר כל אחד בעם ישראל עומד על דעתו ומתעקש - נעשה צפוף. אבל כשמוותרים ומתפשרים וקדים (משתחוים) איש לרעהו - נעשה מרווח לכולם. יהי רצון שנגיע לנס זה עוד לפני שיבנה בית המקדש בב"א.

אוכלוסיד. זהו שכתוב: "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך וטו אליתחשכי האריכי מיתרתיך ויתדתיך חזקי" – למה? "כירימין ושמואל תפריצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו"<sup>17</sup>.

אל תיראי כי לא תבושי ואל תפלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד:<sup>18</sup>

### מדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור לא ד"ה [ב] דבר אחר

... זהו שאמר הכתוב: " ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו" (ישעיה מה ז), אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, כל הימים שאנו משתעבדים, אנו בבושה ובכלימה. גאל אותנו - אין לנו בושה. ולמה? שגאולתך גאולת עולם, הוי: "תשועת עולמים" ... אמר להם הקב"ה: לפי שהיתה גאולתכם על ידי בשר ודם, והיו מנהיגים על ידי בן אדם ... לפיכך גאולתכם גאולת שעה, אבל להבא אני גואל אתכם על ידי עצמי שאני חי וקיים, אגאלכם גאולה קיימת לעולמים ... אמר להם הקב"ה: לשעבר הייתם בבושה ובכלימה שהייתם בחורים, עכשיו שהזקנתם אין בכם כח לסבול בושה של גליות, שנאמר: "אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי וגו' כי בושת עלומיך תשכחי" (ישעיה נד ד).<sup>19</sup>

### שבת שלום מחלקי המים

**מים אחרונים:** מדרש מרכזי בדברינו הוא הפסיקתא לעיל על הצדיקים שקמו לעם ישראל בשעת החורבן לעומת הרשעים שהיו בעת שבית המקדש היה קיים. זהו "כי רבים בני שוממה מבני בעולה"! ומה עם הצדיקים שהיו בשעה שבית המקדש היה קיים כשמואל, דוד, אסא, חזקיהו ועוד? וכי רק לאחר החורבן נולדו הצדיקים ורק בעת שעמד המקדש על מכוננו היו רשעים כאחז ומנשה? נראה שיש כאן שימוש בכלל שמצאנו בירושלמי: "פגם הכתוב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו" (שביעית פרק ו הלכה א, קידושין פרק א הלכה ח). מותר ואולי צריך לשבח ולחזק את צדיקי הדור, המנהיגים של היום, לעודדם ולנשאים, גם על חשבון כבודם של צדיקי "הדורות ההם". ולא ההפך ...

<sup>17</sup> הנה כי כן, הגענו בקושי אל הפסוק השני והשלישי בהפטרת השבת וכבר תם הזמן והגיליון. ואם יורשה לנו להעיר לדרשן, פסוקים אלה אינם מדברים בהכרח על ירושלים בלבד (כמו הפסוק בירמיהו), אלא על כנסת ישראל וארץ ישראל בכללותם, כפי שהוא מסיים: "וערים נשמות יושיבו".

<sup>18</sup> "נגנוב" עוד פסוק.

<sup>19</sup> הפסוק שלנו מצטרף לפסוקים אחרים על הגאולה העתידית המושלמת. אבל החרפה והבושה נזכרים, אי אפשר למחוק את מה שנעשה. ראה הפסוקים בהמשך: כי כאשה עזובה ועצובה רוח קראך ה' ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתך וברחמים גדלים אקבצך: בשצף קצף הסתרתני פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתך אמר אלהיך ה'. הגאולה לעתיד מהולה בעצב ובקצף ושצף העבר. ראה מדרש ספרי דאגדתא על אסתר - מדרש פנים אחרים (בובר) נוסח א פרשה א, על הפסוק במגילת אסתר: "ליהודים היתה אורה ושמחה". ואלה דבריו בקצרה, כשהוא מבין שהשמחה והאורה הרגועים של נס פורים הם זמניים ורופפים ובוודאי אינם הגאולה השלמה: "ר' יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם (תהלים קכד א ב) ... כך יעשה הקב"ה הוא יחמי לן בקדמאי, יחמי לן בבתראי, ויקיים לנו מקרא שכתוב והלכו אליך שחוח בני מעניך וגו' (ישעיה ס יד), ויקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ, ויגאלנו מהרה, ויוליכנו לבית עולמים, כמו שהבטיחנו על ידי חוזי. ועתיד הקב"ה לפייס את ישראל, לעתיד לבוא: ישגר הקב"ה את אברהם לפייס את ישראל עמו, ואומר להם: בתי קבלי פיוסין מלפני המקום, אומרת לו: ממך אקבל פיוסין שלא חסתה על בנך יחיד? ועוד ישגר לה יצחק ... אמרה לו: ממך אקבל פיוסין שברכת את עשו הרשע, שהחריב את ביתו ושרף את היכלו, והגלה את בניו לבין אומות העולם? ועוד ישגר לה יעקב ... אמרה לו: ממך אפייס ... וישגר לה הקב"ה כל הנביאים, והיא משיבה להם תוכחות. מיד ילך הקב"ה אצלה, ויאמר לה: בתי כל כעס זה למה? אמרה לו: לא יפה אכעוס, שקילתני והגליתני לבין האומות, עד שנעשה פני כשולי קדירה, ולא זכרת מעשה סיני, שהקדמתי נעשה לנשמע, ולא עוד אלא שאני מתיירא שלא תחזירני לבושתני הראשון. א"ל הקב"ה: בתי מעשה סיני זכות הוא לך? חובה הוא לך? כתבתני בתורתך לא תרצח לא תנאף לא תגנוב, ומה כתיב בך: ורצח וגנוב ונאוף (הושע ד ב), כתיב בתורה כבוד את אביך ואת אמך, ומה כתיב בך: אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב ז), כתיב בתורה זכור את יום השבת לקדשו, ומה כתיב בך ואת שבתותי חללת (שם שם ח). אבל תנחומין לפיוסין שלא תהיה גאולה זו כגאולה ראשונה, זו לא תהיה לה הפסק עולמית, שנאמר: אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי כי לא תחפירי כי בושת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד (ישעיה נד ד). הדברים לא היו ולא יהיו פשוטים. אפשר לנחם ולנסות לשכוח, למחול ולסלוח, אבל ההיסטוריה לא תימחק. ואנחנו כבר בנחמה החמישית.